

Україна в Індексі демократії The Economist Intelligence Unit: аналіз позиції та перспективи розвитку

Індекс демократії The Economist Intelligence Unit (EIU) є одним із найвпливовіших міжнародних рейтингів, який вимірює стан демократії у 167 країнах та територіях світу. Він аналізує демократичний розвиток за п'ятьма ключовими категоріями, що дозволяє комплексно оцінити систему врядування, політичних свобод та громадянської участі в різних державах.

1. Методологія класифікації країн за індексами

Індекс демократії EIU оцінює країни за шкалою від 0 до 10 на основі 60 індикаторів, об'єднаних у п'ять категорій:

1. **Громадянські свободи** (Civil liberties)
2. **Виборчий процес і плюралізм** (Electoral process and pluralism)
3. **Функціонування уряду** (Functioning of government)
4. **Політична культура** (Political culture)
5. **Політична участь** (Political participation)

Загальний показник Індексу демократії є простим середнім арифметичним значенням оцінок за всіма п'ятьма категоріями. На основі отриманих балів країни класифікуються за чотирма типами режимів:

1. **Повноцінні демократії** (Full democracies): показник вище 8,0
 - Країни, в яких не лише дотримуються основних політичних свобод і громадянських прав, але й політична культура сприяє розвитку демократії
 - Функціонування уряду є задовільним, ЗМІ незалежні та різноманітні
 - Існує ефективна система стримувань і противаг, судова влада незалежна, а судові рішення виконуються
2. **Неповні демократії** (Flawed democracies): показник від 6,0 до 8,0
 - Проводяться вільні та чесні вибори, дотримуються основні громадянські свободи
 - Мають суттєві недоліки в інших аспектах демократії, включаючи проблеми в управлінні, нерозвинену політичну культуру та низький рівень політичної участі
3. **Гібридні режими** (Hybrid regimes): показник від 4,0 до 6,0
 - Вибори супроводжуються суттєвими порушеннями, які часто перешкоджають їх вільному та чесному проведенню
 - Поширений тиск уряду на опозиційні партії та кандидатів
 - Слабкість політичної культури, функціонування уряду та політичної участі

- Корупція, слабе верховенство права, неактивне громадянське суспільство, переслідування журналістів, відсутність незалежної судової системи
4. **Авторитарні режими (Authoritarian regimes):** показник нижче 4,0
- Політичний плюралізм відсутній або суттєво обмежений
 - Формальні демократичні інститути можуть існувати, але не мають реального значення
 - Вибори, якщо проводяться, не є вільними та чесними
 - Порушуються громадянські свободи, ЗМІ контролюються державою
 - Відсутня незалежна судова система

2. Місце України в міжнародних рейтингах демократії

Згідно з Індексом демократії 2024 року, Україна посідає 92-е місце з 167 країн з загальним показником 4,90 з 10 можливих балів. Порівняно з 2023 роком, коли Україна займала 87-е місце з показником 5,06, відбулося погіршення на 4 позиції і зниження загального балу на 0,16 пункта.

Україна класифікується як **гібридний режим**, розташовуючись на межі між неповною демократією та авторитаризмом. Така класифікація відображає складну ситуацію, коли демократичні інститути існують, але їхнє функціонування обмежене, а демократичні практики не повністю інституціоналізовані.

Порівняно з іншими країнами регіону Східної Європи, Україна посідає нижчі позиції, ніж країни-члени ЄС (Польща - 39 місце, Словаччина - 42, Румунія - 72), але вище, ніж Росія (150 місце) та Білорусь (152 місце), які класифікуються як авторитарні режими.

3. Аналіз позиції України за основними показниками

Розглянемо детальніше оцінки України за кожною з п'яти категорій Індексу демократії 2024 року:

1. **Виборчий процес і плюралізм:** 5,17/10
2. **Функціонування уряду:** 2,71/10
3. **Політична участь:** 7,22/10
4. **Політична культура:** 5,00/10
5. **Громадянські свободи:** 4,41/10

Виборчий процес і плюралізм (5,17/10)

Цей показник значно погіршився порівняно з довоєнним періодом. Основними факторами, що впливають на низьку оцінку, є:

- Запровадження воєнного стану, який унеможливило проведення виборів
- Скасування запланованих на жовтень 2023 року парламентських виборів
- Обмеження діяльності опозиційних партій в умовах війни
- Заборона діяльності проросійських політичних сил

При цьому варто зазначити, що скасування виборів під час воєнного стану передбачено Конституцією України і є виправданим з огляду на безпекову ситуацію, оскільки неможливо забезпечити безпеку виборців та належний доступ до виборчого процесу. Також існують ризики російського втручання та маніпуляцій.

Функціонування уряду (2,71/10)

Це найнижчий показник України серед усіх категорій, який відображає суттєві проблеми в ефективності та прозорості державного управління:

- Концентрація влади в руках президента за рахунок виконавчої гілки та парламенту
- Обмежений парламентський контроль за діями виконавчої влади
- Нерозвинена система стримувань і противаг в умовах воєнного стану
- Корупція залишається серйозною проблемою попри певні реформи
- Обмежена прозорість прийняття рішень в умовах війни

Політична участь (7,22/10)

Це найвищий показник України в Індексі, що свідчить про активне громадянське суспільство та високий рівень громадянської мобілізації:

- Висока активність громадян у політичному житті, особливо під час війни
- Розвинуте громадянське суспільство, що відіграє важливу роль у демократичному розвитку
- Зростання жіночого представництва в політиці
- Активні громадські організації та волонтерські рухи
- Потужна інформаційна активність громадян та медіа

Політична культура (5,00/10)

Середній показник, що відображає певний прогрес у формуванні демократичної політичної культури, але також і наявність проблем:

- Загальна підтримка демократичних цінностей у суспільстві
- Проблеми з політичним консенсусом та суспільним діалогом
- Низька довіра до державних інституцій
- Патерналістські очікування частини суспільства
- Поступове формування культури участі та відповідальності

Громадянські свободи (4,41/10)

Низький показник, зумовлений обмеженнями, запровадженими під час воєнного стану:

- Обмеження свободи слова та медіа з міркувань національної безпеки
- Зниження рівня захисту прав людини в умовах війни
- Посилення контролю держави над інформаційним простором
- Обмеження свободи зібрань та пересування
- Проблеми із забезпеченням верховенства права

4. Стратегії подолання викликів в умовах "війни та демократії"

Ситуація "Ukraine's democracy in limbo" (демократія України в підвішеному стані) створює унікальні виклики, які вимагають стратегічного підходу до збереження демократичних здобутків в умовах війни та підготовки до посилення демократичних інституцій у післявоєнний період.

Стратегії на період воєнного стану

- Зміцнення легітимності державних інституцій
- Балансування безпекових потреб і демократичних свобод
- Посилення антикорупційних механізмів
- Розвиток партисипативної демократії

Стратегії післявоєнного відновлення демократії

- Відновлення виборчих процесів
- Деконцентрація влади та відновлення системи стримувань і противаг
- Розвиток демократичної політичної культури
- Європейська інтеграція як каталізатор демократичних реформ
- Розбудова правової держави

Висновки

Демократичний розвиток України опинився в складному становищі внаслідок російської агресії. З одного боку, війна об'єктивно вимагає обмеження певних прав і свобод, концентрації влади та мобілізації ресурсів. З іншого боку, саме демократичні цінності та інституції є тим, що Україна захищає у цій війні, і тому вони не можуть бути принесені в жертву навіть задля безпеки.

Подолання викликів "війни та демократії" вимагає розробки та впровадження комплексних стратегій, які дозволять підтримувати демократичні процеси та інституції під час війни, а також забезпечать відновлення та зміцнення демократії в післявоєнний період.